

*Біла І. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються наявні у вітчизняній практиці податкові важелі і стимули розвитку підприємництва та проблеми їх реалізації в Україні. Світовий досвід свідчить, що податкова політика направлена не тільки на забезпечення доходної частини державного бюджету, але й визначальною мірою здатна здійснювати вплив на реалізацію підприємницької ініціативи, стимулювати підприємницьку діяльність та її інноваційну спрямованість. У зв'язку з цим, дослідження впливу податкової політики на розвиток підприємницького сектору набуває особливої актуальності.

Ключові слова: податкова політика, підприємництво, податкові пільги, спрощена система оподаткування, Податковий кодекс України.

Збалансований розвиток економіки значною мірою залежить і від наявного стимулюючого механізму податкового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів. Стабільна та раціональна податкова система має значний потенціал у забезпеченні високої ефективності підприємницької діяльності, створенні клімату довіри підприємницького сектору до влади в країні.

Вплив вітчизняної податкової політики на розвиток підприємницького сектору є одним із найактуальніших, найгостріших та найдискусійніших питань економічної теорії і практики. Останнє зумовлене тим, що, з одного боку, підприємництво має значні можливості у здійсненні реструктуризації економіки, створенні ефективного конкурентного середовища, активізації інноваційних процесів, підвищенні інвестиційної спрямованості економіки та забезпеченні довгострокового соціально-економічного зростання, а, з іншого боку, роль податків в економіці є багатогранною – від суто фіскальної до стимулюючої. Створена податкова система в Україні і досі виконує гіпертрофовану фіскальну функцію та слабо стимулює розвиток підприємницької ініціативи.

Нагальна необхідність дослідження впливу податкової політики на розвиток вітчизняного підприємницького сектору має надзвичайно важливе теоретичне та практичне значення. Теоретичну основу дослідження податкової системи та механізмів податкового регулювання в Україні становлять праці таких вітчизняних дослідників як: М. Білик, З. Варналія, О. Василика, А. Крисоватого, Н. Кучерявенка, І. Лукінова, І. Луніної, П. Мельника, І. Михасюка, О. Сич, А. Соколовської, Л. Шаблістої, С. Юрія та ін. Особливої уваги вказана проблематика набула у зв'язку із прийняттям Податкового кодексу України в контексті реформування податкової системи. У зв'язку з цим, праці Н. Вахновської, Л. Новосельської, Л. Олейнікової, О. Покатаєвої та інших присвячені аналізу переваг та недоліків новоприйнятого документу, деяким аспектам спрощеної системи оподаткування тощо.

Не дивлячись на значну кількість публікацій та їх наукову цінність означені проблеми потребують подальшого дослідження в контексті впливу податкової політики саме на розвиток підприємницького сектору в Україні. Отже, метою статті є

аналіз наявних податкових важелів і стимулів у вітчизняній практиці, проблем їх реалізації в Україні та виявлення їх впливу на розвиток підприємницької діяльності.

Податкова політика, як елемент системи державного регулювання підприємництва, являє собою діяльність держави, що направлена на створення умов для функціонування підприємництва шляхом використання податкових важелів, для стимулювання або стримування розвитку національного виробництва.

Формування податкової системи розпочалося із прийняттям Закону України “Про систему оподаткування” (1991 р.), яка покликана забезпечити державу необхідними фінансовими ресурсами, а також створити можливості впливу на соціально-економічний розвиток країни. Ця система була покликана здійснити фіскальну функцію, тобто забезпечити державу необхідними фінансовими ресурсами для виконання нею своїх функцій, а також регулюючу – яка створює для держави можливість впливу на соціально-економічний розвиток країни. Згаданий закон протягом наступних років був редагований (1994 р., 1997 р., 2002 р.), та, хоч і відображав реальність, однак не реформував її. Так, у 1997 році Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про систему оподаткування” було визначено нові принципи побудови вітчизняної системи оподаткування, такі як: стабільність – забезпечення незмінності податків, зборів і їх ставок та податкових пільг; економічна обґрунтованість – встановлення податків і зборів на підставі показників розвитку національної економіки тощо; доступність – забезпечення зрозумілості норм податкового законодавства для платників податків та зборів. Однак, означені принципи мали декларативний характер і досі суперечать практиці вітчизняної економіки в сфері оподаткування.

Система оподаткування прибутку підприємств України була запроваджена у 1991 році. Так, як вже зазначалося раніше, постійні зміни в об’єкті оподаткування (прибуток або дохід) гальмували розвиток підприємництва на цивілізованій основі, посилювали податковий тиск на суб’єктів господарювання та призводили до збільшення обсягу тіньової діяльності. Загалом на означений податок протягом 1991-1995 рр. припадало від 22 до 29 % загальних бюджетних надходжень. З 1997 р. більшість видів господарської діяльності оподатковувалася за єдиною ставкою в розмірі 30%, а питома вага податку на прибуток у надходженнях до зведеного бюджету зменшилась із 26,6 % у 1997 р. до 20,7 % у 2002 р. У 2002 р. відбулися подальші зміни, згідно з якими був зменшений податковий тиск на суб’єктів підприємництва шляхом встановлення базової ставки оподаткування на рівні 25%. Питома вага податку на прибуток у доходах державного бюджету поступово зменшувалася і складала 23,8% у 2003 р., 22,8% у 2004 р., 22,1% у 2005 р., 19,4% у 2006 р., 20,5% у 2007 р., 20,5% у 2008 р., 15,5% у 2009 р. та 16,6% у 2010 р. [6].

Не дивлячись на це, серед теоретиків і практиків була розповсюджена думка про високі ставки оподаткування, що притаманні вітчизняній податковій системі і які, на їх думку, не були придатними для економіки транзитивного типу. Оптимальне значення ставки податку з прибутку підприємства повинно складати 10%. В підтвердження означеного зазначимо, що за офіційними даними, сукупні податкові вимоги відносно доходу окремих національних підприємств, не віднесених до груп пільгового чи спеціального оподаткування взагалі знаходились в межах 56,0% – 120%

[3, с. 11-12]. Такий високий узагальнений показник податкової ставки явно дестимулював творчо-продуктивну підприємницьку діяльність, спричиняв зростання цін, масову несплату податків, а, головне, виштовхував підприємців у тіньовий сектор економіки.

Що стосується системи оподаткування малих підприємств, то Указом Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва” (1998 р.) було введено чотири режими спрощеного оподаткування, які набули широкого розповсюдження у середовищі малого підприємництва. Ця система передбачала сплату єдиного податку замість 15 видів податків і зборів, визначених податковим законодавством України, а також спрощення бухгалтерського, податкового обліку та звітності. За 1999-2009 рр. кількість платників єдиного податку зросла майже в 14 разів (з 94,7 тис. осіб до 1304,5 тис. осіб), а надходження до бюджету від його сплати зросли у 32 рази – з 127 млн. грн. до 4107,6 млн. грн. Суб’єкти спрощеної системи оподаткування забезпечили роботою 1,2 млн. осіб [2]. Ця система охопила практично всі види підприємницької діяльності, проте найбільшого поширення набула в торгівлі, в сферах побутових послуг і транспортних перевезень. Але не дивлячись на стимулюючу, до певної міри, систему оподаткування суб’єктів малого підприємництва, податкове навантаження в Україні залишалось на достатньо високому рівні та стало причиною ухилення від сплати податків.

Недостатність використання державою податкових стимулів для розвитку підприємницької діяльності підтверджують і дослідження Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації, викладені в доповіді “Ведення бізнесу-2011”. У ній зазначається, що Україна за умовами ведення бізнесу в рейтингу країн світу хоча і підвищилась на 18 пунктів, порівняно із 2010 р., займаючи 145 позицію із 183 країн світу, однак умови введення бізнесу залишаються не досить сприятливими. За обтяжливістю податкової політики для ведення підприємницької діяльності Україна займає 181 місце, оскільки вітчизняні підприємства здійснюють 145 податкових платежів протягом року (для прикладу, підприємства Європи та Центральної Азії витрачають 41,7 платежів), час, що витрачається на вирішення податкових питань, складає 657 трудогодин на рік (313,9 трудогодин в країнах Європи та Центральної Азії), а загальний рівень податкових відрахувань перевищує 55,5% одержаного прибутку (41,2% для названих країн) [1]. Зрозуміло, що наведені дані всебічно не розкривають узагальнену результативність створеної у трансформаційній економіці України податкової системи, однак ще раз підтверджують її слабку дієздатність.

Продовженням податкової реформи у вітчизняній практиці можна вважати прийняття Податкового кодексу України 2 грудня 2010 року. Як цілком вірно, на нашу думку, зазначає Л.І. Новосельська, важливим аспектом у прийнятті цього довгоочікуваного документу є законодавче утвердження національного пріоритету – формування сприятливих умов для розвитку та функціонування середнього класу [4, с. 270] як фактору пом’якшення соціальної напруги і демократизації ринкових відносин. Перевагами Податкового кодексу України у врегулюванні податкових відносин між державою і суб’єктами господарювання можна вважати:

- скорочення кількості загальнодержавних податків із 29 до 19;
- скасування 9 місцевих податків і зборів;

– поетапне зменшення ставки оподаткування на прибуток підприємства з 25% до 23% у 2011 р., 21% у 2012 р., 19% у 2013 р. та 16% у 2014 р.;

– запровадження спеціальних інвестиційних пільг – нульової ставки податку на прибуток протягом 5 років – для новостворених підприємств, підприємств із щорічним доходом до 3 млн. грн. (до 20 працівників) з метою залучення інвестицій в оновлення основних засобів, створення додаткових робочих місць, збільшення обсягів виробництва, робіт, послуг, підприємств, які були зареєстровані платниками єдиного податку (із виручкою до 1 млн. грн. та із кількістю працівників до 50 осіб);

– звільнення від оподаткування виробників біопалива до 1 січня 2015 року, газовидобувних підприємств, готельного бізнесу, легкої промисловості, електроенергетики, суднобудування, літакобудування, машинобудування для агропромислового комплексу – до 1 січня 2020 року, за умови, що кошти, вивільнені від оподаткування, спрямовуватимуться на збільшення обсягів виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження нових технологій;

– наближення норм бухгалтерського і податкового обліку з метою уніфікації порядку визначення фінансового результату в оподаткуванні прибутку підприємств, оцінки доходів і витрат та в частині амортизаційної політики підприємства;

– удосконалення амортизаційної політики за рахунок розширення класифікації основних засобів до 16 груп, замість 4 та встановлення мінімально допустимих строків амортизації на рівні, який менше за діючі;

– збереження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва як для юридичних, так і для фізичних осіб-підприємців;

– зниження ставки податку на додану вартість до 17% із 1 січня 2014 р. тощо [5].

Однак, Податковий кодекс України несе в собі і певні загрози та суперечливі аспекти для розвитку підприємницького сектору, серед яких:

– недостатність податкових стимулів в інноваційній сфері, особливо підприємствам виробничої сфери (поза увагою залишилися такі галузі як медицина, виробництво машин і устаткування тощо);

– посилення процесу адміністрування податків (наприклад, розширення підстав для позапланових перевірок; введення камеральних перевірок для суб'єктів господарювання без повідомлень і без дозволу податкової інспекції; можливість Податковою службою вимагати не тільки фінансову документацію, але й інші документи, перелік яких не встановлений);

– суперечливі зміни в спрощеній системі оподаткування (наприклад, заборона для юридичних осіб, які знаходяться на загальній системі оподаткування відносити до валових витрат вартість товарів і послуг, отриманих від підприємців, що перебувають на спрощеній системі оподаткування; запровадження звітності суб'єктів малого підприємництва перед Пенсійним фондом, який, в свою чергу, наділяється правом перевірок, та обов'язковість використання ними касових апаратів).

Крім того, не дивлячись на такі, здавалось би, прогресивні кроки, закладені Податковим кодексом України, не досить реалістичними, на нашу думку, є очікування держави щодо переходу частини малого підприємництва на засади функціонування середнього бізнесу. Вважаємо, що відсутність сумлінної дисципліни сплати податків в Україні більш ймовірно зведе зусилля держави нанівець в цьому напрямку.

Встановлені ставки оподаткування для суб'єктів підприємницької діяльності не викликають жодних нарікань і є прогресивним кроком влади у зменшенні податкового тягара. Викликає обурення підприємницького сектору встановлення більш жорсткої процедури адміністрування податків і зборів. Однак, потрібно зауважити, що названі заходи зумовлюються бажанням держави послабити тіньову діяльність та знищити стимули до штучного заниження річного доходу, тобто в деякій мірі є виправданими і логічними. На жаль, з іншого боку, посилення контролю з боку держави, розширення повноважень податкових інспекторів, на наш погляд, збільшить можливості "ручного" керування діяльністю суб'єктів господарювання, зменшить їх стимули у реалізації власних інтересів, сприятиме набуттю апарату держави примусових та адміністративних властивостей. Останнє може призвести не до стабільного і ефективного розвитку підприємницького сектору, а навпаки, до посилення перешкод для здійснення підприємництва, до зростання рівня тінізації економіки та посилення соціальної напруги у суспільстві. Важливим завданням держави в цьому напрямку є знаходження форм оптимальної участі у регулюванні підприємництва та забезпеченні діалогу між владою та бізнесом.

Висновки. Отже, дослідження основних податкових важелів розвитку підприємницької діяльності в Україні дозволяє констатувати, що, не дивлячись на те, податковий тиск в Україні за роки незалежності зменшується, податкових стимулів для реалізації підприємницької ініціативи поки що замало. У зв'язку з цим, податкова реформа, яка сьогодні здійснюється в Україні, повинна бути вдосконалення за рахунок наступних заходів:

1) розширення бази оподаткування за рахунок ширшого застосування презумптивного оподаткування, тобто введення оподаткування діяльності, пов'язаної з готівковим обігом. Останнє дозволить залучити до оподаткування неофіційного тіньового сектору економіки.

2) перегляду на державному рівні концепції використання податкових пільг, у тому числі й в інноваційній сфері, з метою оптимізації взаємодії держави і підприємницького сектору та підвищення її ефективності шляхом:

– уточнення переліку національних економічних пріоритетів розвитку для визначення сфер і галузей економіки, застосування податкових пільг в яких матиме максимальний економічний або соціальний ефект, і проведення аналізу наданих податкових стимулів із метою визначення виправданості їх існування дасть можливість значно скоротити обсяг неефективних податкових преференцій та виключити практику їх надання підприємствам, що неефективно та недоцільно використовують бюджетні кошти;

– введення механізму чіткого обліку податкових пільг, їх класифікації по відношенню до бюджетних втрат, строків їх надання з метою зростання передбачуваних доходів держави, з одного боку, та підвищення відповідальності суб'єктів отримання пільг, з іншого боку;

– запровадження практики моніторингу напрямів використання суб'єктами підприємництва додаткових доходів та ініціювання їх спрямованості на розширення підприємницької діяльності, придбання нового обладнання, техніки, використання нетрадиційних видів енергії, економію енергоносіїв тощо з метою вдосконалення

цільового використання податкових преференцій;

– упорядкування механізму надання пільг в інноваційній сфері, які характеризуються значним потенціалом щодо зростання інновацій в країні, шляхом їх диференціації за видами наукової і виробничої спеціалізації, термінами функціонування, метою діяльності, враховуючи регіональний критерій;

– впровадження механізму спеціальних індивідуальних рахунків, згідно з яким підприємство з метою забезпечення цільового використання коштів на інноваційну діяльність сплачує податки в повному обсязі, проте перераховує частину податку на власний спеціальний рахунок, витрачання коштів із якого може здійснюватися лише на інвестиційні та інноваційні потреби;

– використання податкових пільг саме у виробничій сфері та обмеження податкових преференцій в фінансовій і торговельній сферах тощо.

3) удосконалення порядку стягнення й відшкодування податку на додану вартість за рахунок відновлення позитивного потенціалу використання вексельної форми розрахунків із ПДВ саме для вітчизняних виробників. Вважаємо, що застосування векселів для розрахунків по податках не може бути масовим, а повинно мати вибірковий характер. Серед таких випадків можуть бути: суб'єкти господарювання, що мають репутацію надійного платника і здійснюють власну діяльність із використанням імпорتنих ресурсів; підприємство займається експортом виготовленої продукції; підприємство працює в пріоритетних галузях економіки; господарюючий суб'єкт здійснює імпорт технологій або виробляє інноваційну продукцію.

Підсумовуючи зазначимо, що зміни в податковій сфері завдяки реалізації означених заходів здатні підвищити ефективність вітчизняної податкової, зменшити податкове навантаження на економічних суб'єктів та забезпечити подальший розвиток підприємницького сектору. Аналіз практичних результатів дії новоприйнятого Податкового кодексу України та змін податкового тиску на підприємницький сектор стане напрямком наших подальших наукових досліджень.

Використані джерела:

1. Doingbusiness [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>.
2. Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/>.
3. Концепція реформування податкової системи України. Проект // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 187. – 4 жовтня. – С. 11-12.
4. Новосельська Л. І. Переваги та недоліки Податкового кодексу України [Електронний ресурс] / Л. І. Новосельська, В. А. Козанкевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.5 – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/21_5/269_Now.pdf
5. Податковий кодекс України (N 2755-VI, від 2 грудня 2010 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
6. Рахункова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/412>

Била И. С. Влияние налоговой политики на развитие предпринимательского сектора в Украине.

В данной статье рассматриваются имеющиеся в отечественной практике налоговые рычаги и стимулы развития предпринимательства и проблемы их реализации в Украине. Мировой опыт свидетельствует, что налоговая политика направлена не только на обеспечение доходной

части государственного бюджета, но и способна оказывать влияние на реализацию предпринимательской инициативы, стимулировать предпринимательскую деятельность и ее инновационную направленность. В связи с этим, исследование влияния налоговой политики на развитие предпринимательского сектора приобретает особую актуальность.

Ключевые слова: налоговая политика, предпринимательство, налоговые льготы, упрощенная система налогообложения, Налоговый кодекс Украины.

Bila I. S. Influence of tax policy is on development an enterprise a sector in Ukraine.

This article is about the current practice in the domestic tax instruments and incentives to entrepreneurship and the problems of its implementation in Ukraine. The global experience affirms that tax policy is directed not only to ensure the income part of the state budget, but it is able to make much impact on business initiatives to stimulate entrepreneurship innovation and its focus. In this regard, the investigation of tax policy on the development of the entrepreneurship sector get a special actuality.

Keywords: tax policy, entrepreneurship, tax breaks, simplified tax system, the Tax Code of Ukraine.

Бовсунівська І. В.

Академія муніципального управління

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ КОМУНАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

У статті розглянуто особливості управління комунальною власністю в умовах трансформаційної економіки. Запропонована в статті система показників оцінки ефективності управління комунальною власністю віддзеркалює головну мету управління комунальною власністю – комплексне задоволення економічних та соціальних потреб територіальної громади за рахунок ефективного використання об'єктів комунальної власності.

Ключові слова: власність, комунальна власність, місцеве самоврядування, територіальна громада, органи місцевого самоврядування, управління.

Процес реструктуризації власності у перехідному суспільстві полягає не лише у створенні умов для розвитку приватного сектора економіки, але й у суттєвій трансформації ролі суспільного сектора економіки, який за суспільний кошт продукує суспільні блага. Нагальною стає реформа суспільного сектора економіки, децентралізація управління ним, передача значної частини повноважень від інституцій державної влади до інституцій місцевого самоврядування. Територіальні громади на місцях і створювані ними владні органи зрештою мають стати повноцінними і самодостатніми суб'єктами суспільної форми власності, самостійно вирішувати життєво важливі для громади завдання. Реформування відносин власності значно посилює залежність становища населення від використання комунальної власності. При цьому досить чітко виявилось, що в умовах трансформаційної економіки результати використання об'єктів комунальної власності багато в чому залежать від управління цією власністю. Тим самим проявилася необхідність в ефективному управлінні комунальною власністю. Дотепер відсутнє чітке уявлення про критерії ефективності управління комунальною власністю, сформований інструментарій і показники ефективності не дозволяють повною мірою визначити внесок даного виду власності й управління ним у розвиток економіки адміністративно-територіального утворення. Наявність протиріччя між зростанням значущості комунальної власності в